

Ukraina: kaip sekasi Porošenkos reformos?

Konstantinas Rečkovas, Rytų Europos studijų centro praktikantas

Karas Ukrainoje vyksta ne tik Donbaso ir Luhansko fronto linijoje. Ne ką mažiau valstybės ateitį lems tai, kiek politikai sugebės pasinaudoti galimybe įgyvendinti dešimtmečius stagnavusias struktūrines reformas bei žengti žingsnį Vakarų link. Praėjus jau trejiems metams nuo Euromaidano pradžios yra tikslinga įvertinti, ką pavyko nuveikti.

Ar/kokios reformos vyksta?

Nepaisant gana abstrakčių ir įvairialypių, viena kitai prieštaraujančių reformų idėjų varžymosi politinių partijų priešrinkiminiuose šūkiuose, šiandien tai susidėliojo į aiškesnes, labiau apibrėžtas vizijas, kurių didžiąją dalį įkūnijo prezidento Petro Porošenkos programa „Tvaraus vystymosi strategija „Ukraina 2020“. Jos tikslas, remiantis šalies vadovo žodžiais, siekti europinių gyvenimo standartų sparčiais tempais bei viliantis iki 2020 m. pateikti paraišką dėl stojimo į Europos Sąjungą.

Strategiją sudaro keturi pagrindiniai teminiai blokai: valstybės, verslo ir gyventojų saugumas; tvari šalies plėtra; atsakomybė ir socialinis teisingumas; Ukrainos pozicijų stiprinimas Europoje ir pasaulyje. Iš viso programa apie 62 konkrečias reformas, kurių tarpe prioritetinėmis įvardytos antikorupcinė, teismų, nacionalinio saugumo ir gynybos, valstybės valdymo decentralizavimo, sveikatos apsaugos, mokesčių, energetinės nepriklausomybės ir Ukrainos įvaizdžio užsienyje formavimo sritys.

Reformas analizuojančių centrų ekspertai, kalbėdami apie realius pokyčius, labiausiai išskiria fiskalinio stabilumo, monetarinės politikos, energetikos sektoriaus plėtros bei palankių sąlygų verslui užtikrinimo temas. Inicijatyvos „Vox Ukraine“ analizės „iMoRe“, kuri apima virš 500 teisės aktų, reglamentuojančių reformas, duomenimis, teigiamų pokyčių tikrai yra. Tarp sėkmingiausių analitikai įvardija ekonomiškai pagrįstų gamtinių dujų tarifų šilumos gamintojams ir vartotojams nustatymą, naują valstybinių viešųjų pirkimų konkursų teisinį reglamentavimą, bankų savininkų atsakomybės aiškesnį teisinį apibrėžimą. Taip pat palankiai vertinami nauji gamtinių dujų rinkos, akcinių bendrovių įstatymai, Konstitucijos pakeitimai teisėtvarkos srityje, didesnis skaidrumas valstybinių įmonių viešuosiuose pirkimuose ir valstybinės įmonės „Ukrekoresursy“ (tapusios viena ryškiausių korupcinių sandėrių simboliu) panaikinimas. Vadovaujantis minėtu tyrimu, aiškias pirmines pozicijas reformų srityje užima Vyriausybė, kurios reitingas pagal „Vox

Ukraine“, sudaro +477 balai, tuo metu kai Prezidento +41, Nacionalinio banko +112, o parlamento +125. Pabrėžiama, kad Vyriausybės reitingai galėtų būti dar aukštesni, tačiau tam trikdo ilgai trunkantys įstatymų įsigaliojimo terminai.

Nepaisant šių pasiekimų, tų pačių ekspertų lygiagrečiai sudarytame „antireformų“ sąrašė galima rasti gana rimtų spragų – pradedant nuo nesubalansuoto 2015 m. valstybės biudžeto priėmimo iki nepagrįstų valstybinių užsakymų didinimo aukštosiose mokyklose ir įstatymo, leidžiančio partijoms beveik nevaržomai šalinti kandidatus iš sąrašų rinkimuose, priėmimo.

Visuomenės vertinimas – pokyčių nesulaukiama

Nepaisant to, visuomenėje vyrauja gana paviršutiniškas žinojimas apie vykstančias bei numatomas reformas, kas lemia daugybę interpretacijų, o sklandaus informavimo proceso nebuvimas dažnu atveju lemia jų nesupratimą ir nepasitikėjimą. Horšenino instituto tyrimai dar metų pradžioje rodė, kad 21,2 proc. žmonių įvardijo pokyčių procesus kaip apčiuopiamas reformas, 29,9 proc. teigė, kad reformos greičiau nevyksta, o 41,6 proc. – kad jos nevyksta apskritai.

Šį rudenį International Republican Institute (IRI) užsakymu atlikti sociologiniai tyrimai rodo, kad šalyje auga nepasitenkinimo nuotaikos – beveik 72 proc. respondentų nebuvo patenkinti šiuo metu įgyvendinama šalyje politika. Įdomu, kad gyventojų lūkesčiai reformų srityje koreliuoja ir su prioritetinėmis Europos Sąjungai sritimis – labiausiai norima pokyčių antikorupcijos – 42 proc., valdžios atsinaujinimo – 32 proc., sveikatos apsaugos – 29 proc. ir teisėsaugos – 22 proc. srityse.

Tempai – nedideli

Akivaizdu, kad tam tikrose srityse numatytos reformos vyksta itin lėtai arba yra savo esme simbolinės. Buvusi Ukrainos finansų ministrė Natalija Jaresko teigia, kad tokią situaciją lemia visuotinis šalies „nuovargis“, reformų nesuderinamumas su oligarchų interesais bei politinis populizmas. Jos nuomone, Ukraina pilnai neišnaudoja turimo dabar tiek vidinio, tiek išorinio potencialo – aktyvios pilietinės visuomenės, siekiančios ir remiančios reformas palaikymo bei užsienio investuotojų susidomėjimo verslo plėtojimo Ukrainoje galimybe.

Jai antrina ir JAV-Ukrainos Verslo tarybos pirmininkas Morganas Williamsas, sakantis, kad nemažą dalį Vakarų šalių verslininkų, norinčių investuoti į Ukrainą atbaido realių pokyčių jiems aktualiose srityse nebuvimas – galioja neskaidri mokesčių sistema, verslo plėtojimo procesas išlieka pernelyg biurokratizuotas. Be to, investicijoms į žemės ūkio plėtrą kelią užkerta populistinės retorikos lydymas vis pratęsiamas moratoriumas žemės ūkio paskirties žemių privatizavimui. Šiuo atveju politinės valios trūkumas eilės reformų, neretai nepopuliarių, srityje, mažina

investicijas į Ukrainos ekonomiką ir išlaiko aukštesnį rizikos lygį bei menkesnį konkurencingumą tarptautinėse rinkose.

Šiuo metu Ukrainos nacionaliniai interesai santykiuose su Europos Sąjunga yra gana aiškūs – tai ekonominių sankcijų, taikomų Rusijai išlaikymas, vizų režimo panaikinimo ar bent jo liberalizavimo pradžia bei finansinės paramos stabilumo užtikrinimas. Tačiau savo ruožtu ES rodo aiškų, nors ir gana diplomatiškai reiškiamą nepasitenkinimą reformų procesų eiga Ukrainoje. Užsienio politikos analitikės Darijos Hajdaj teigimu, Briuseliui svarbu pamatyti realius pokyčius kovos su korupcija, energetikos, decentralizavimo srityse ir reikalams nejudant iš vietos, nuolaidų iš jo pusės laukti neverta. Ukrainoje veikiančio Tarptautinės politikos instituto parengtoje studijoje teigiama, kad nuo šių metų vasaros pabaigos ES ir Tarptautinės valiutos fondas suderino ir pradėjo taikyti Ukrainos atžvilgiu politiką paremta finansinės paramos suteikimu atsižvelgiant į realius pokyčius šalyje, pirmiausia antikorupcines reformas. Būtent ši taktika pajudino iš vietos ilgai vilkintą politikų ir valstybės tarnautojų elektroninio pajamų deklaravimo įgyvendinimą, valstybinę energetikos sritį reguliuojančios komisijos susiformavimą. Sugriežtėjusi pozicija leidžia tikėtis, kad priimtų įstatymų įgyvendinimas ir organų veikla bus nuolat monitorinami europinių institucijų.

Reitingai rodo grėsmę

Šiomis dienomis įpusėja tiek penkiametė P. Porošenkos, tiek keturmetė Aukščiausiosios Rados kadencijos, tad pasiruošimo rinkimams nuotaikos tampa vis ryškesnės ir vis labiau atsispindi Ukrainos politikų kalbose. Igoris Grynivas, ilgametis P. Porošenkos rinkiminių technologijų kūrėjas ir prezidentinės frakcijos „Petro Porošenkos blokas“ vadovas, teigia, kad prezidentas neabejotinai kandidatuos kituose – 2019 m. vyksiančiuose rinkimuose. Tačiau sociologiniai tyrimai turėtų kelti stiprų nerimą prezidento komandai. IRI tyrimas rodo, kad prezidento pasitikėjimo reitingai krenta. Prezidento politiką neigiamai ar greičiau neigiamai vertina apie 74 proc. respondentų, o premjero Grossmano vyriausybės – 79 proc.

Tuo pat metų nuosekliai auga, tikėtina, rimčiausios varžovės – Julijos Tymošenko palaikymas. Grupės „Reiting“ sociologinių tyrimų duomenimis, tarp apsisprendusių rinkėjų J. Tymošenko surinktų 17,7 proc., o P. Porošenka – 10,7 proc. Gana aukštas prorusiško buvusios „Regionų partijos“ pagrindu susiformavusio „Opozicinio bloko“ vadovo Jurijaus Boiko palaikymas – 11,5 proc., tačiau skirtingai nuo plačios P. Porošenkos ir J. Tymošenko palaikymo geografijos, jo elektoratas yra susitelkęs į Ukrainos pietryčius, kur „Opozicinio bloko“ kandidatų palaikymas išlieka gana aukštas dar nuo senų laikų. Tarp kitų potencialių pretendentų aukštesnes pozicijas užima opozicijoje esančių partijų lyderiai: Olegas Liaško – 9,8 proc., A. Sadovijus – 8,9 proc. Buvusio premjero A. Jaceniuko reitingas šiuo metu yra rekordiškai mažas – jis svyruoja statistinės paklaidos ribose.

Be to, panašu, kad gana aukštas garsios Ukrainos karo lakūnės Nadijos Savčenko, kuri buvo įvardijama potencialia kandidate į prezidento postą, palaikymas drastiškai mažėja po jos politinį įvaizdį pakeitusių rezonansinių pareiškimų apie tiesiogines

Ukrainos derybas su šalyje teroristinėmis organizacijomis pripažintomis Donecko ir Luhansko liaudies respublikomis, amnestuoti jų pusėje bekovojančius smogikus bei kvietimas nesuteikti Ukrainai ginamosios letalinės ginkluotės - prezidento rinkimuose šio tyrimo duomenimis ją palaikytų apie 5,6 proc. rinkėjų.

Parlamento rinkimų prognozės taip pat nežada nieko gero dabartinėje valdančiojoje koalicijoje esantiems „Petro Porošenkos blokui“ ir buvusio premjero Arsenijaus Jaceniuko „Liaudies frontui“. Apsisprendusių rinkėjų tarpe prezidento partiją palaiko vos virš 9 proc., tuo metu kai šio laikotarpio favoritė išlieka J. Tymošenko partija „Tėvynė“ su 18,3 proc., po jos rikiuojasi „Opozicinis blokas“ – 11,3 proc., „Samopomič“ ir „Radikalioji partija“ dalijasi po 11 proc. Be to, parlamento slenkstį peržengtų nacionalistinė „Svoboda“ su 5,6 proc., buvusio krašto apsaugos ministro Anatolijaus Grycenkos „Pilietinė pozicija“ - 4,8 proc. ir M. Saakašvilio remiamas „Judėjimas už apsivalymą“ – 3,1 proc. A. Jaceniuko partija kol kas tesurenka 1,2 proc. palaikymą ir rinkimų atveju taptų neparlamentine partija.

Tokioje padėtyje Ukrainos valdančiosios koalicijos stabilumą turi konsoliduoti ir nuolatinė priešlaikinių rinkimų, kurie šiuo metu viltingai atrodo tiek parlamentinei, tiek neparlamentinei opozicijai, grėsmė. Panašu, kad jų bus siekiama atkakliai – visos opozicinės jėgos itin kritikuoja nepopuliarius sprendimus – komunalinių paslaugų tarifų didinimą ir siekį panaikinti apribojimus žemės pardavimui. Tuo pat metu vyksta kova dėl „paprasto ukrainiečio“ gynėjo įvaizdžio, kuris iš esmės niveliuoja teorinę opozicinių jėgų galimybę formuoti alternatyvią daugumą rinkimams įvykus anksčiau laiko.

Rytų fronte nieko naujo?

Besitęsiant kariniam konfliktui okupuotuose Donecko ir Luhansko apskričių teritorijose, Normandijos ketverto eilinio susitikimo išvakarėse Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas užuominom prabilo apie Rusijos vykdytą pagalbą Donbaso separatistams. Tuo metu Ukrainoje vis drąsiau kalbama apie Minsko susitarimų neveiksnumą. Iki šiol išlieka neįgyventi reikalavimai dėl karinių veiksmų nutraukimo, sienos uždarymo, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos misijos įleidimo į Ukrainos nekontroliuojamą pasienio su Rusija dalį. Ukraina iki šiol neatgavo susitarimų numatytos Debalcevē teritorijos kontrolės. Tęsiasi provokacijos, artilerijai nuolat apšaudant Ukrainos karinius ir civilius objektus iš okupuotų teritorijų.

Minsko susitarimuose numatyti savivaldos rinkimai okupuotose teritorijose yra tiesiog neįgyvendintini. Anot Ukrainos europinės ir euroatlantinės integracijos reikalų vicepremierės Ivannos Klimpuš-Cincadze, tai būtų įmanoma tik Ukrainos valdžiai galint užtikrinti šių teritorijų kontrolę. Tokiai pozicijai pritarė ir ši mėnesį įvykusi Europos Tarybos parlamentinė asamblėja, priėmusi rezoliuciją, kurioje teigiama, kad susidariusi okupuotose teritorijose nesaugumo, grasinimų, žodžio laisvės nebuvimo atmosfera užkerta kelią laisviems ir skaidriems rinkimams.

Patirtis rodo, kad veiksmingomis priemonėmis siekiant daryti poveikį Rusijai turi tapti ne sankcijų švelninimas ar jų panaikinimas, o atvirkščiai – jų griežtinimas ir sričių išplėtimas. „Evropeiska pravda“ analitikas Anatolijus Marcinovskis teigia, kad susiklosčiusioje situacijoje Ukraina turi siekti išsaugoti ES taikomas Rusijai sankcijas, tačiau tuo pat metu paremti savo poziciją vidaus politikos sprendimais – aiškiai parodyti, kad Kijevas nesiruošia vienašališkai vykdyti Minsko paliaubų reikalavimus.

Tuo metu svarbiausiu einamųjų reikalų siekiu užsienio politikoje yra ES sankcijų, taikomų Rusijai iki 2017 m. pradžios, pratęsimo užtikrinimas. Pagrįstai baiminamasi, kad nesutarimai ES viduje gali pakenkti šio sprendimo priėmimui. Ukrainos Užsienio reikalų ministro pavaduotoja Olena Zerkal teigia, kad aktualiausia Ukrainos užduotis – įrodyti, kad pagrindo panaikinti sankcijas nėra. Tačiau tam gali pakišti koją tam tikrų ES narių pozicija – tarkime, Vengrijos, Slovakijos, kurių ministrai pirmininkai Viktoras Orbanas ir Robertas Fico ne kartą kvietė persvarstyti ar panaikinti sankcijas, laikysena ir simpatijų Rusijai neslepiančio Rumeno Radevo pergalė Bulgarijos prezidento rinkimuose.

A. Marcinovskio nuomone, jau dabar Vokietijai bei Prancūzijai diplomatiškai leidžiama suprasti, kad dabartinis status quo Ukrainos netenkina ir negali tęstis stagnuojant išsipareigojimų vykdymui iš kitos pusės. Tokiu atveju Ukrainos užsienio politikoje turi dominuoti tikslas atsikratyti atsakomybės dėl susitarimų nevykdymo lygiavertį perkėlimo tiek agresoriui – Rusijai, tiek agresiją patiriančiai Ukrainai ir pasiūlyti Vakarams naują karo šalies Rytuose nutraukimo planą.